

Ukrajinský historický narativ v období Juščenkovy a Janukovyčovy historické politiky

Jiří ŠVEC

Ukrainian historical narrative in the period of Yushchenko's and Yanukovych's historical policy

Abstract: The emergence of independent Ukraine in 1991 launched the need to create a new conception of Ukrainian history. The basic features of this „nationalized“ historical narrative is formed already in the first half of the 1990s. The fragile consensus in the field of Ukrainian historical memory did not last long and 2004 brought new controversies on sensitive issues of Ukrainian past. Historical policy of the last decade associated with President Yushchenko and Yanukovych is the central theme of the article, as well as a reflection of this policy in the official canon of Ukrainian history. Any modifications to the Ukrainian narrative will also be monitored on the basis of the analysis of new history textbooks.

Key words: Yushchenko, Yanukovych, Ukraine, history, narrative

Úvod

Způsob vytváření ukrajinského historického narativu v nezávislé Ukrajině zejména v posledních deseti letech odráží známou tezi, že historie je příliš důležitá, než aby byla svěřena historikům. V následujícím příspěvku je proto věnována pozornost historické politice prezidentů

Viktora Juščenka a Viktora Janukovyče, tématům, s kterými tato politika pracovala, a proměně ukrajinského historického narativu.

Ukrajinským historickým narativem se zde rozumí příběh, který je možné využít k legitimizaci národního společenství, příběh, pomocí kterého je možné upravovat obraz minulosti a orientovat se v současnosti. Historickou politikou je míněna cílená a vědomá aktivita politické moci, směřující k tomu, aby se ve společnosti ustálila určitá vize minulosti.⁴² Tato politika se v období úřadování prezidentů Juščenka a Janukovyče realizovala širokou škálou prostředků, které zdaleka nezahrnují jen odborné historické texty, případně prezentace minulosti v médiích. Ve sledovaném období byla zakládána nová muzea, budovaly se památníky, organizovaly se pamětní akce, kýžené interpretace minulosti byly upravovány zvláštními zákony, ukrajinská minulost se stala nástrojem domácího politického boje i předmětem sporů se sousedními státy.

Do rozsáhlého pole působnosti historické politiky nepochybně spadají i učebnice dějepisu, jakožto významný nástroj formování identity a obrazu národní minulosti. Právě jim je v následujícím textu věnována zvláštní pozornost.

„Nacionalizace“ historie na Ukrajině

Devadesátá léta minulého století přinesla do končin východní Evropy převratné změny. Na politické mapě se objevily nové státní útvary a Ukrajina, jeden z nově vzniklých nástupnických států, vstoupila v této nové, „postkoloniální“ době na nelehkou cestu národní a politické emancipace. To s sebou přineslo i zlom v oblasti historického myšlení. Ukrajinská historiografie byla postavena před úkol vytvořit či „nalézt“ historii svého mladého státu. Ukrajinští historici a další autoři začali analogicky k osamostatnění svého státu „osamostatňovat“ i své dějiny, hledat vlastní „linii vývoje“, konstruovat nové dějiny, uspokojující nové potřeby veřejnosti.

⁴² STOBIECKI, R. Historici a historická politika. In *Dějiny-teorie-kritika*, 2007, roč. 4, č. 1., s. 27.

Revize sovětského narativu se začala uskutečňovat už koncem osmdesátých let a po vzniku nezávislé Ukrajiny v roce 1991 vyústila v novou „nacionalizovanou“ variantu ukrajinské historie, jejíž základní rysy se zformovaly už v první polovině devadesátých let, částečně pod vlivem historiografie ukrajinské diaspory. Nový oficiální kánon ukrajinské historie tehdy vstoupil do učebnic, projevil se v nové historiografické produkci a byl podporován a využíván politickou mocí za prezidentů Leonida Kravčuka i Leonida Kučmy. Oba dva k těmto otázkám ovšem přistupovali spíše pragmaticky a vyhýbali se možným kontroverzím. Dominance nacionálního (ukrajinofilského, patriotického) narativu byla umožněna konsenzem vládnoucích elit Ukrajiny o potřebě takového historického vyprávění, které by posilovalo národní identitu a nově nabytou státní suverenitu. Rozsáhlou podporu tomuto pojetí nového narativu zajistila kulturní a intelektuální elita národnědemokratické orientace, dominující především na západní a v centrální Ukrajině.⁴³

S posílením „nacionalizované“ historiografie (především po nástupu Viktora Juščenka) se začínají množit pokusy o její překonání. Kritici poukazují na teleologičnost a determinismus „nacionalizovaného“ narativu (historie nevyhnutelně směřuje k danému cíli – zformování národa a státu), na jeho esencialismus (národ je chápán takřka transcendentně) a především etnocentrismus. Charakteristickou pro tento přístup je absolutizace kontinuity v historii národa a vytváření přímé vývojové linie sahající až k autochtonním kmenům na území současné Ukrajiny a následně zahrnující Kyjevskou Rus jako etnický konsolidovaný ukrajinský stát, dále haličsko-volyňské knížectví, polsko-litevský stát a kozáckou epochu. Od ní pak linie vývoje dospěje až k „národním obrozením“ a prvním pokusům o obnovení státnosti na začátku 20. století s vyvrcholením v roce 1991. „Nacionalizovaná“ historie v této podobě představuje podle kritiků návrat k standardním interpretačním schémátům konce 19. a začátku 20. století, což se projevuje v posledních dvaceti letech mimo jiné častým dovoláváním se klasika ukrajinské historiografie Mychajla Hruševského.⁴⁴

⁴³ KUZIO, T. National identity and history writing in Ukraine. In *Nationalities Papers*, 2006, Vol.34(4), p.407–427. 2006, roč. 34, č. 4., s. 408, 411

⁴⁴ KAS'JANOV, G.V., MILLER, A. I. *Rossija - Ukraina: kak pišetsja istorija: dialogi*,

Pro potřeby tohoto příspěvku můžeme vymezit několik historických témat, které tvoří významné body vyprávěcí struktury ukrajinských dějin a o jejichž interpretaci se vedou největší spory. Právě na nich je možné sledovat proměny ukrajinského narativu. Patří mezi ně otázka nejstarších kořenů ukrajinského národa (spory kolem tzv. tripolské kultury), počátek a etnická charakteristika Kyjevské Rusi, kozácká éra a povstání Bohdana Chmelnyckého, „národní obrození“ v 19. století, hladomor let 1932–1933, druhá světová válka a činnost OUN-UPA (Organizace ukrajinských nacionalistů, Ukrajinská povstalecká armáda).

Historická politika Juščenka a Janukovyče

Situace na poli historické politiky a dosavadní křehký konsenzus se výrazně proměnily s nástupem Viktora Juščenka do prezidentského úřadu po tzv. oranžové revoluci v roce 2004. Nový prezident opustil kompromisní a pragmatický postoj svých předchůdců a přešel k aktivní historické politice, díky níž se ukrajinská minulost stala znovu ožehavým tématem celospolečenské diskuse. Už během prezidentské předvolební kampaně a v bouřlivých dnech ukrajinské revoluce se projevovaly základní rysy budoucí Juščenkovy historické politiky. Za účelem posílení jednoty a sounáležitosti etnicky chápaného ukrajinského národa Juščenko mobilizoval historickou paměť pomocí odkazů na utrpení a tragédie, které ukrajinský národ postihly, na jeho hrdiny a slavné okamžiky. Tato rétorika, využívaná často účelově proti politickým oponentům, stvořila brzo obraz Juščenka jako „ukrajinského nacionalisty“, obraz, který aktivně spoluvytvářela i jeho politická konkurence.⁴⁵

Juščenkova ambice stvořit kulturně homogenní ukrajinský národ podle hesla „jedna církev, jeden jazyk, jedna historie“ měla naopak za následek hlubokou polarizaci ukrajinské společnosti, kontinuální „válku paměti“ a všeobecné rozšíření mýtu o „dvou Ukrajinách“, tedy

lekcii, stat'ji. Moskva: Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet, 2011., s. 47–49.

⁴⁵ HRYCAK, J. *Strasti za nacionalizmom: stara istorija na novyj lad: eseji.* Kyjiv: Krytyka, 2011., s. 270; KAS'JANOV, ref. 3, s. 41.

o domnělém zásadním rozporu „proevropského“ západu Ukrajiny a „proruského“ východu.⁴⁶ Nejvýraznějšího úspěchu Juščenkova historická politika dosáhla v konstituování a rozsáhlé propagaci dvou nových symbolických „míst paměti“ Ukrajinců, kterými se stal jednak hladomor let 1932–1933 chápáný jako genocida Ukrajinců a jednak činnost OUN-UPA rehabilitovaná v rámci obecné revize pohledu na druhou světovou válku. Takovéto interpretace citlivých otázek minulosti se rozhodně nesetkaly na Ukrajině se všeobecným přijetím a staly se záhy zdrojem konfliktů (na domácí půdě i ve vztazích s Ruskem) a nástrojem vnitropolitického boje.⁴⁷

Téma hladomoru na Ukrajině třicátých let dalece přesáhlo oblast odborné diskuse a odrazilo se v ukrajinském zákonodárství, v zahraniční politice, v budování památníků, vzpomínkových akcích apod. Odborná pojednání problému se často vyčerpávala otázkou, zda šlo či nešlo o uměle vyvolaný hlad namířený primárně proti ukrajinskému obyvatelstvu, tedy o genocidu. Juščenko se soustavně snažil o uznání hladomoru 1932–1933 jako genocidy Ukrajinců ze strany mezinárodního společenství, v roce 2006 byla tato interpretace na Ukrajině potvrzena formou zákona, včetně odsouzení případného „popíračství“.⁴⁸

Protějškem k „hladomoru/genocidě“ jako symbolu utrpení Ukrajinců a jejich tragických dějin se stalo nové vyzdvižení činnosti ukrajinských nacionalistů za druhé světové války, představující naopak heroický okamžik v dějinách ukrajinského boje za nezávislost a vlastní stát. V roce 2005 se v souvislosti s výročím konce druhé světové války rozproudila debata o adekvátnosti podání této války v ukrajinských učebnicích dějepisu. Nesouhlas vyvolávalo zejména nahrazení tradičního názvu „velká vlastenecká válka“ široce užívaným „druhá světová“, nová interpretace OUN-UPA a zejména pojetí Ukrajiny především jako oběti konfliktu dvou totalitních režimů. To vše byly změny nepřijatelné pro zastánce tradičního sovětského narativu. Juščenkova historická politika vyvrcholila posmrtným udělením titulu Hrdina Ukrajiny

⁴⁶ HRYCAK, J., ref. 4, s. 270–271; PORTNOV, A. *Upražnenija s istorijej po ukrainski*. Moskva: OGI : Polit.ru : Memorial, 2010, s. 69.

⁴⁷ KAS'JANOV, G. V., ref. 3, s. 42.

⁴⁸ PORTNOV, A., ref. 5, s. 84–85.

Romanu Šuchevyčovi (2007) a Stepanu Banderovi (2010), dvěma hlavním válečným vůdčím ukrajinských nacionalistů. Tento akt definitivně rozpoltil veřejné mínění a konflikt dvou historických pamětí v rámci ukrajinské společnosti probíhá s neztěmenou intenzitou dodnes.⁴⁹

Zvolení Viktora Janukovyče ukrajinským prezidentem v roce 2010 přineslo podstatnou změnu mimo jiné i v dosavadní historické politice. Vůbec poprvé se do čela státu dostal představitel regionální elity doněcké oblasti, jejíž postoj k „proukrajinské“ historické politice posledních tří prezidentů byl odmítavý či přinejlepším nevyhraněný. Analytici uvádějí několik základních oblastí, ve kterých Janukovyč „obrátil kormidlo“ historické politiky. Především došlo k oživení sovětského narativu. Janukovyč odmítl tezi o hladomoru jako genocidě ukrajinského národa a přiklonil se k ruské interpretaci, podle které hladomor zasáhl i další sovětské národy. Dále začala být do určité míry rehabilitována sovětská éra, zdůrazňovány její pozitivní rysy, znovu se vrátila tradiční interpretace „velké vlastenecké“ války jako společného vítězství nad fašismem (na oslavách vítězství se mohla opět objevit rudá sovětská vlajka), naopak tomu Stalinovy zločiny začaly být marginalizovány, dokonce se objevily známky návratu Stalinova kultu. Podobně i postoj k ukrajinským nacionalistům a jejich činnosti za války se vrátil k tradičnímu nařčení z kolaborace s nacisty. Marginalizace se z pochopitelných důvodů dočkala i oranžová revoluce roku 2004, chápána jako americké spiknutí, s Juščenkem coby nasazenou loutkou.⁵⁰ Obrat ve vzdělávací politice Janukovyčovy éry zosobňoval ministr školství Dmytro Tabachnyk (2010–2012), jehož autoritativní zásahy do podoby ukrajinských učebnic dějepisu vyvolaly četné kontroverze.

Ukrajinský narativ a učebnice dějepisu

Posilování konfrontační historické politiky v období Juščenkova úřadování a rostoucí napětí mezi různými podobami ukrajinské historické

⁴⁹ HRYCAK, J., ref. 4, s. 270; KAS'JANOV, ref. 3, s. 42–43.

⁵⁰ KUZIO, T. Competing National Identities And Democratization In Ukraine: The Fifth And Sixth Cycles In Post-Soviet Ukrainian. *Acta Slavica Iaponica*. 2013, č. 33, s. 31–34.

paměti vedly k pokusům odborné veřejnosti tomuto vývoji čelit a revidovat kanonickou podobu ukrajinského narativu.⁵¹ Zvláštní pozornost začala být věnována učebnicím dějepisu, jakožto významnému faktoru v konstruování ukrajinské identity. Kritizovány byly etnocentrické stereotypy v učebnicích, obraz „Druhého“ a xenofobie. Ačkoli byl v této oblasti konstatován jistý posun k lepšímu oproti devadesátým letům,⁵² nadále se zdůrazňovala nutnost opustit koncepci ukrajinských dějin zaměřenou na etnický chápání národ a spíše kultivovat myšlenku politického národa, která by umožnila zahrnout do společných dějin i národnostní menšiny Ukrajiny. Níže rozebíraný vzorek učebnic mimo jiné nabízí odpověď na otázku, do jaké míry se tento záměr podařilo prosadit.

Pro posouzení změn v ukrajinském narativu bylo vybráno deset učebnic dějepisu vydaných v rozmezí let 2004–2012. Ve všech případech jde o syntetizující práce z ukrajinských dějin od nejstarších dob po současnost určené pro studenty středních a vysokých škol. Svým rokem vydání rovnou měrou zastupují období před a po roce 2010.⁵³ Na základě srovnání vybraných témat ukrajinské historie si lze udělat obrázek o podobě a vývoji ukrajinského narativu ve sledovaném období.

Pro „nacionalizovanou“ ukrajinskou historii je charakteristické kladení národních počátků do co možná nejstarších dob. Výrazem těchto tendencí jsou spory kolem tzv. tripolské kultury, eneolitické zemědělské civilizace, často chápány jako první vystoupení „Praukrajinců“ na scéně dějin. O rostoucí popularitu Tripolců se zasloužil i Viktor Juščenko, pod jehož patronátem vzniklo několik muzeí věnovaných jejich kultuře.⁵⁴ Tripolská „praukrajinská“ kultura si nakonec našla cestu i do učebnic dějepisu, navzdory skeptickým prohlášením odborníků.⁵⁵ V našem

⁵¹ Viz například *Istoryčna osvita v polikulturnomu suspilstvi: vyklyky ta perspektyvy dlja Ukrajiny materialy mižnarodnoho kruhloho stolu Kyjiv, 14 lypnja 2010 r.* B. m.: Instytut istoriji Ukrajiny NAN Ukrajiny, 2011.

⁵² Tamtéž, s. 47.

⁵³ Všechny uvedené učebnice jsou přístupné online na adrese <http://pidruchniki.ws/istoriya>

⁵⁴ PORTNOV, A., ref. 5, s. 90.

⁵⁵ Viz například OLIJNYK, J. (ed.). *Novitni mify ta falšyvyky pro pochodžennja*

vzorku učebnic je tripolská kultura více či méně podrobně zmiňována jako důležitá civilizace na území dnešní Ukrajiny. Její „genealogický“ vztah k ukrajinskému národu je pojmán spíše střízlivě. Nejdále jde v tomto směru M. Jurij,⁵⁶ který souhlasí s hypotézou, že jde o předky Ukrajinců. Podobné stanovisko zastává Lazarovyč, který zdůrazňuje podobnost tripolské a ukrajinské kultury (například obydlí Tripolců mu připomíná ukrajinské selské stavení 19. století).⁵⁷ Levycká považuje tripolskou kulturu za dílo balto-bělorusko-ukrajinské etnické jednoty.⁵⁸

Jisté překvapení přináší pojetí dalšího významného historického období – kyjevského státu. V devadesátých letech v ukrajinské historiografii dominovala polemika s tradičním sovětským vnímáním Kyjevské Rusi jako kolébky tří bratrských východoslovanských národů a v mnohém se navazovalo na koncepci Mychajla Hruševského, který Kyjevskou Rus pokládal za ukrajinský stát, který nemá žádný vztah k historii Velkorusů. V učebnicích dějepisu byl kyjevský stát prezentován jako slavná etapa výlučně ukrajinské historie a státnosti.⁵⁹ Naproti tomu v našem vzorku novějších učebnic je patrný návrat k sovětské koncepci „starororuské národnosti“, která údajně vytvořila první východoslovanský stát a teprve až později se štěpí na tři budoucí východoslovanské národy.⁶⁰ V líčení počátků Kyjevské Rusi přetrvává

ukrajinciv. Kyjiv: Tempora, 2008.

⁵⁶ JURIJ, M. F. *Istoriya Ukrajiny. Biblioteka ukrajinskykh pidručnykiv* [online]. 2010 [vid. 28. duben 2014]. Dostupné z: http://pidruchniki.ws/1053102351633/istoriya/plemena_rannih_zemlerobiv_skotariv#480

⁵⁷ LAZAROVYČ, M. V. *Istoriya Ukrajiny. Biblioteka ukrajinskykh pidručnykiv* [online]. 2008 [vid. 28. duben 2014]. Dostupné z: <http://pidruchniki.ws/13761025/istoriya/neolit#867>

⁵⁸ LEVYCKA, N. M., *Istoriya Ukrajiny. Biblioteka ukrajinskykh pidručnykiv* [online]. 2011 [vid. 28. duben 2014]. Dostupné z: http://pidruchniki.ws/15540422/istoriya/pizniy_paleolit

⁵⁹ JILGE, W. Nationale Geschichtsbilder in ukrainischen Geschichtslehrbüchern. Am Beispiel der Darstellung der Kiever Rus'. *OSTEUROPA -STUTTGART- DEUTSCHE VERLAGS ANSTALT*-. 2000, Jhrg. 50, s. 1233–1253.

⁶⁰ Výjimku tvoří A. Melnyk a M. Pasičnyk, kteří nadále zdůrazňují ukrajinský charakter Kyjevské Rusi. MELNYK, A. *Istoriya Ukrajiny. Biblioteka ukrajinskykh pidručnykiv* [online]. 2008 [vid. 28. duben 2014]. Dostupné z: <http://pidruchniki>.

antinormanistický přístup, který se prosadil v sovětských časech a do současného ukrajinského narativu dobře zapadl pro svůj důraz na „domácí“ původ kyjevské státnosti a upozadění role Normanů a Chazarů. Opětovné vzkříšení staroruské národnosti se v některých učebnicích dostává do rozporu s pojetím tripolské kultury, u níž je vazba na ukrajinský národ paradoxně silnější než u Kyjevské Rusi.⁶¹

Vedle Kyjevské Rusi je tradičním centrem ukrajinského historického narativu kozácká éra 17. století a zejména doba Bohdana Chmelnyckého. Jeho protipolské povstání a následný vznik kozáckého hetmanátu vstoupily do ukrajinského narativu jako národně osvobozenická válka a počátek ukrajinské státnosti. V této obecně přijaté interpretaci zůstává nejednoznačným pouze hodnocení Chmelnyckého podílu na připojení levobřežní Ukrajiny k Rusku. Zatímco Chmelnycký byl oslavován i v sovětském narativu, hodnocení jiného významného představitele „ukrajinské“ státnosti, Ivana Mazepy, se radikálně proměnilo. Od naprostého antihrdiny a zrádce (sovětský narativ) po bojovníka za nezávislost Ukrajiny. V této druhé, kladné roli Mazepa vstoupil do ukrajinských učebnic a jeho obraz se v tomto směru ustálil.⁶²

Historická politika prezidentů Juščenka a Janukovyče se pochopitelně nejvýrazněji promítla do hodnocení událostí ukrajinských dějin 20. století. Juščenkovo enormní úsilí prosadit interpretaci hladomoru let 1932–1933 jako genocidy ukrajinského národa se zřetelně promítá v učebnicích let 2004–2009. Mluví se v nich buď přímo o genocidě, nebo o naplánovaném zločinu proti ukrajinskému národu. Naopak v novějších učebnicích se projevují změny v historické politice za Viktora Janukovyče. Hladomor rozhodně není bagatelizován, ale odhad počtu obětí se snižuje (zhruba na tři miliony, oproti dřívějším osmi a více milionům) a explicitní zmínky o hladomoru jako genocidě Ukrajinců chybí.⁶³

ws/14170120/istoriya/vitoki_ukrayinskogo_narodu#818

⁶¹ LEVYCKA, N. M., ref. 17.

⁶² Například V. Harin ho ale líčí jako „rozporuplnou osobnost“. HARIN, V. B. *Istoriya Ukrajiny. Biblioteka ukrajinskykh pidručnykiv* [online]. 2012 [vid. 28. duben 2014]. Dostupné z: http://pidruchniki.ws/11751012/istoriya/getman_samoylovich#4412

⁶³ V. Svitlyčna ovšem srovnává hladomor s genocidami alespoň co do počtu obětí

Jistý posun v interpretaci je patrný také u činnosti OUN-UPA v druhé světové válce. V novějších učebnicích (po roce 2010) je méně zdůrazňována konfrontace UPA se sovětským režimem a naopak je kladen větší důraz na vzájemnou spolupráci v boji proti hitlerovskému Německu a na podíl ukrajinských vojenských sil na konečném vítězství.

Závěr

Na příkladu současné Ukrajiny můžeme sledovat, jak významnou roli hraje historický narativ a jeho legitimační funkce ve společnosti, která si je vědoma křehkosti své společné identity. Vědomí různorodosti národnostní, jazykové, konfesní atd. vede ke snaze vytvořit dostatečně přesvědčivé a silné historické vyprávění, které by tuto křehkost dokázalo překlenout (případně ji popřít, vytěsnit). Nacionalizovaný narativ, který se zformuloval v devadesátých letech a byl dále posílen za V. Juščenka, tuto úlohu nesplnil a vedl ke konfliktu mezi různými podobami historické paměti. Vleklé spory o interpretaci minulosti, trvající i po výměně na prezidentském postu v roce 2010, zabránily pokusům o skutečně důkladnou revizi dosud dominantního narativu.

Zkoumaný vzorek učebnic svědčí o tom, že přes dílčí korekce, škrty či posuny v interpretaci, způsobené zmiňovanými změnami v historické politice, zůstávají nadále v platnosti základní rysy etnocentricky chápaných dějin ukrajinského národa. Snaha o změnu akcentu směrem k politickému ukrajinskému národu a tedy o vytvoření nové ukrajinské identity stojící na odlišných základech se zatím prosazuje jen obtížně.

a V. Lytvyn zdůrazňuje, že hladomor byl uměle vyvolán. SVITLYČNA, V. V. *Istoriya Ukrajiny. Biblioteka ukrajinskych pidručnykiv* [online]. 2012 [vid. 28. duben 2014]. Dostupné z: http://pidruchniki.ws/1541021844775/istoriya/kolektivizatsiya_ukrayinskogo_sela#841; LYTVYN, V. M. *Istoriya Ukrajiny. Biblioteka ukrajinskych pidručnykiv* [online]. 2011 [vid. 28. duben 2014]. Dostupné z: http://pidruchniki.ws/13470711/istoriya/tragediya_shtuchnogo_golodomoru_1932-1933#147

Literatura:

- HRYCAK, J. *Strasti za nacionalizmom: stara istorija na novyj lad: eseji*. Kyjiv: Krytyka, 2011.
- Istoryčna osvita v polikulturnomu suspilstvi: vyklyky ta perspektyvy dlja Ukrajiny materialy mižnarodnoho kruhloho stolu Kyjiv, 14 lypnja 2010 r.* B. m.: Instytut istoriji Ukrajiny NAN Ukrajiny, 2011.
- JILGE, W. Nationale Geschichtsbilder in ukrainischen Geschichtslehrbüchern. Am Beispiel der Darstellung der Kiever Rus'. *OSTEUROPA -STUTTGART- DEUTSCHE VERLAGS ANSTALT*. 2000, roč. 50, s. 1233–1253.
- KAS'JANOV, G. V., MILLER, A. I. *Rossija – Ukraina: kak pišetsja istorija: dialogi, lekcii, stat'ji*. Moskva: Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet, 2011.
- KUZIO, T. Competing National Identities And Democratization In Ukraine: The Fifth And Sixth Cycles In Post-Soviet Ukrainian. *Acta Slavica Iaponica*. 2013, č. 33, s. 27–46.
- KUZIO, T. National identity and history writing in Ukraine. *Nationalities Papers*, 2006, Vol. 34(4), p. 407–427, 2006, roč. 34, č. 4, s. 407–427.
- OLIJNYK, Julija (ed.) *Novitni mify ta falšyvyky pro pochodžennja ukrajinciv*. Kyjiv: Tempora, 2008.
- PORTNOV, A. *Upražnenija s istorijej po ukrainski*. Moskva: OGI : Polit.ru: Memorial, 2010.
- STOBIECKI, R. Historici a historická politika. *Dějiny-teorie-kritika*, 2007, roč. 4, č. 1, s. 27–41.

Učebnice:

- HARIN, V., KIPCAR, I., KONDRATENKO, O.. *Istorija Ukrajiny*. Kyjiv: Centr učbovoji literatury, 2012.
- JURIJ, M. F. *Istorija Ukrajiny*. Kyjiv: Kondor, 2010.
- KORMYČ, L., BAHAC'KYJ, V. *Istorija Ukrajiny vid najdavnišych časiv i do XXI ctolittja*. Charkiv: Odissej, 2004.
- KOROL', V. *Istorija Ukrajiny*. Kyjiv: Akademiya, 2008.
- LAZAROVYČ, M. *Istorija Ukrajiny*. Kyjiv: Znannja, 2008.
- LEVYC'KA, N. *Istorija Ukrajiny. Ukrajina v sviti: istorija i sučasniť*. Kyjiv: Kondor, 2011.
- MELNYK, A. *Istorija Ukrajiny*. Kyjiv: Centr učbovoji literatury, 2008.
- PASIČNYK, M. *Istorija Ukrajiny*. Kyjiv: Znannja, 2005.
- SVITLYČNA, V. *Istorija Ukrajiny*. Kyjiv: Karavela, 2012.

Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. Jiří Švec

Havlišova 1

612 00

Brno

e-mail: jsvec2@seznam.cz, 75348@mail.muni.cz